

Ольга Канарова, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та дошкільної освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ В УПРАВЛІННІ СУЧАСНИМ ДОШКІЛЬНИМ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

У статті на основі аналізу наукових підходів надається визначення поняття “системне управління”, його головні характеристики, структури та її елементів. Розкривається ознаки та зв'язки “системи”, як теоретична передумова здійснення системного підходу в управлінні сучасним дошкільним закладом.

Ключові слова: система, управління, системний підхід, керуюча система, керована система, управлінська діяльність.

Літ. 6.

Ольга Канарова, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры социальной педагогики и дошкольного образования
Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого

РЕАЛИЗАЦИЯ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА В УПРАВЛЕНИИ СОВРЕМЕННЫМ ДОШКОЛЬНЫМ УЧЕБНЫМ ЗАВЕДЕНИЕМ

В статье на основе анализа научных подходов предоставляется определение понятия “системное управление”, его основные характеристики, структура и ее элементы. Раскрываются признаки и связи “системы”, как теоретической предпосылки системного подхода в управлении современным дошкольным учреждением.

Ключевые слова: система, управление, системный подход, управляющая система, управляемая система, управленческая деятельность.

**Olha Kanarova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Prof. of the
Social Pedagogy and Preschool Education Department
Melitopol Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University**

REALIZATION OF THE SYSTEMATIC APPROACH IN THE MANAGEMENT MODERN PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

The article based on an analysis of scientific approaches provided a definition of “system management”, its main characteristics, the structure and its elements. Revealed signs and communication “system” as a theoretical background of the system approach in the management of modern Kindergarten.

Keywords: system management, system approach, control system, control system, management activities.

Постановка проблеми. В сучасному світі освіта створює передумови для самореалізації особистості та є важливим підґрунтям людського потенціалу. Ефективність освітніх процесів значною мірою залежить від ефективності управлінської діяльності. Ухвалення раціональних рішень вимагає цілісного підходу до розробки, прийняття

і реалізації управлінських рішень. Проблема підвищення якості освіти в Україні, зокрема в дошкільній, як першій її сходинці, є дуже актуальною на сьогодні. Сучасні тенденції оновлення системи освіти визначають необхідність використання певного типу управлінського мислення для більш ефективної роботи механізму управління якістю роботи дошкільних навчальних закладів. Такого підходу, який дасть змогу підвищити організованість, якість і ефективність керованих об'єктів.

Виділяючи системний підхід, можна зазначити, що він надає можливість глибокого дослідження об'єкта з виявленням його значущих причинно-наслідкових зв'язків з урахуванням їх динамічності, взаємодії, взаємозалежності, комплексності, цілісності, співпорядкованості з виділенням головної ланки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблеми управління якістю роботи дошкільного навчального закладу має міцне науково-теоретичне підґрунтя. Зокрема, системного підходу в дошкільному навчальному закладі, присвячено багато досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів (Г. Єльнікова, А. Кузітецький, О. Кузьмін, М. Мартиненко, О. Мельник, В. Пекельна, Т. Пономаренко, Т. Сорочан, Є. Хриков та ін.).

Мета статті. Визначити основні характеристики та значення системного управління дошкільним навчальним закладом, як важливого підходу до вирішення проблем і недоліків системи управління в значній частині дошкільних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виняткового значення набуває проблема якості освіти в Україні, зокрема в дошкільній як першій її ланці, проникнення філософії якості в усі сфери життєдіяльності. Це зумовлено необхідністю зміни суспільних пріоритетів, глобалізацією міждержавних відносин, інтеграційними процесами, які діють у суспільстві та освіті. "Якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту. На забезпечення якості освіти спрямовуються матеріальні, фінансові, кадрові та наукові ресурси суспільства і держави" – наголошується в Національній доктрині розвитку освіти України XXI століття.

Сучасний етап реформування української освіти вимагає створення на всіх рівнях принципово нових ефективних систем управління. Вдале керівництво дає можливість

колективу дошкільного навчального закладу вийти на більш високий рівень якості освіти та організації навчально-виховного процесу, обґрунтувати хід безперервного розвитку.

Управління освітнім дошкільним закладом являє собою цілеспрямовану діяльність, спрямовану на упорядкування навчально-виховного процесу і його вдосконалення.

Необхідність оновлення систем внутрішнього управління безпосередньо пов'язана з реаліями життя, серед яких головними є: здатність дошкільного навчального закладу освіти швидко пристосовуватись до зовнішніх змін, забезпечення оптимального функціонування закладу, постійний пошук резервів оновлення та ідей розвитку. Для вирішення таких питань, управління повинно бути якісним.

На даному етапі можна помітити, що система управління у значній частині дошкільних навчальних закладів має серйозні недоліки:

- відсутня цільова основа системи;
- управління недостатньо орієнтоване на розвиток координаційних та комунікативних зв'язків;
- система управління не повною мірою враховує особливості та потреби внутрішнього середовища;
- ідеї гуманізації та демократизації мають переважно декларативний характер;
- про модернізацію управління більше говорять, ніж роблять, бо в більшості закладів не визначено технологій та методів якісних змін [3].

Однією з причин такої управлінської діяльності є недостатні вміння керівника організувати роботу колективу та планувати свою діяльність.

Науковці зазначають, що одним із основних принципів планування роботи дошкільного навчального закладу є системний підхід.

Ще наприкінці 70-х та на початку 80-х років завдяки дослідженням російських (В.Г. Афанасьєв, Я.В. Блауберг, Г.П. Богданов, К.П. Сахновський, Е.Т. Юдін) та зарубіжних вчених (Л. Бертиланфі, Дж. О'Шоннесі) активізується розробка методології системного підходу. У ці роки теорія системного управління збагачується рядом цінних, цікавих і корисних досліджень, у тому числі й соціологічних.

В.Г. Афанасьєв розглядає системне управління суспільством як науково обґрунтоване на обов'язковому глибокому вивченні закономірностей соціальної дійсності, що є доцільним та корисним щодо практики управління взагалі.

Принципи системного підходу знаходять своє відображення в соціальній сфері, у фізичній культурі спорту аж у 90-х роках минулого століття.

Майже всі автори, аналізуючи наукові підходи до визначення поняття “системне управління”, сходяться на думці, що система – це стійка сукупність взаємопов’язаних елементів, які утворюють єдине ціле і мають властивості, відсутні у складових його елементах [5, 46].

Управління може здійснюватись лише в тому випадку, коли існує реально діюча система, яка вирішує завдання управління. Якщо ця система є органічною частиною організації, її діями здійснюється управління організацією й вона не вирішує завдання, які відрізняються від управлінських, тоді її можна розглядати як спеціалізовану систему або як систему управління.

Найважливішою теоретичною передумовою здійснення системного підходу є визначення сутності поняття “система”.

В. Афанасьєв визначає декілька ознак, за допомогою яких можна описати систему:

- наявність інтегрованих якостей, які не має жоден елемент системи;
- наявність складових елементів, частин, які утворюють систему;
- наявність певної структури, тобто певних взаємозв’язків відносин елементів системи;
- наявність функціональних характеристик системи в цілому та окремих її компонентів;
- наявність комунікативних якостей системи, які набувають прояву у взаємодії із середовищем та із системами більш низького та високого порядку (підсистемами та суперсистемами);
- історичність, наступність, або зв’язок минулого, теперішнього та майбутнього в системі та її компонентах [1].

Між елементами в системі існують зв’язки, сила яких визначає її структуру. Зв’язки – так само потрібний компонент у системі, як і елементи. Елемент, узятий разом з його зв’язками з іншими елементами, є основним структурним компонентом, що дуже важливо в управлінні системою навчально-виховної роботи в закладах освіти.

До специфічних ознак біологічних та соціальних систем відносять наявність мети та управління.

Системи можна кваліфікувати за різними ознаками:

- за походженням – реальні та ідеальні (поняття, теорії, моделі);
- за рівнем складності – прості та складні (мають складну мету або декілька нескладних);
- за рівнем змінності (мінливості) – статичні та динамічні;
- залежно від характеру зв’язків із

середовищем – закриті (не реагують на вплив чинників середовища) та відкриті (під впливом середовища змінюють своє функціонування);

- за рівнем детермінованості – ймовірнісні (закони їх функціонування відомі частково, вони не гарантують досягнення результату роботи) і детерміновані (закони їх функціонування відомі, вони гарантують досягнення результату роботи);

- за наявністю мети – цілеспрямовані та нецілеспрямовані. У свою чергу, цілеспрямовані поділяються на адаптивні, або ті, що самоорганізуються, ті, що самовідтворюються, ті, що розвиваються;

- за рівнем управління – на ті, що не підлягають управлінню, ті, що підлягають управлінню, та ті, що управляються самі [6, 152 – 153].

На даному етапі розвитку науки є чимало підходів до визначення сутності поняття “система”. Її розглядають як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв’язком частин чого-небудь, або як форму організації, будови чого-небудь, або як сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об’єднаних за спільною ознакою, призначенням, або як будову, структуру, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин.

Система управління є формою реального втілення управлінських взаємозв’язків. Вона виступає ніби у вигляді реально існуючої субстанції, за допомогою якої управління набуває конкретного змісту й конкретного вияву, а функція управління – практичної реалізації. В реальній дійсності управлінська діяльність – це функціонування системи управління.

Система управління складається й функціонує не тільки у відповідності зі змістом функції управління й характером відносин, які лежать в основі управлінських взаємозв’язків, а й у відповідності з умовами, в яких формується система управління, а також у відповідності з іманентно належними системі управління принципами її побудови, функціонування й перетворення.

Така система забезпечується взаємодією керуючої та керованої системи.

Керуюча система (суб’єкт) – це сукупність органів управління й управлінських працівників з певними масштабами своєї діяльності, компетенцією та специфікою виконуючих функцій. Вона може змінюватись під впливом організуючих і дезорганізуючих факторів.

Керована система (об’єкт) – це система соціально-економічних відносин з приводу процесу відтворення й використання персоналу.

Управління буде результативним, якщо підсистема, яка управляє, і елемент, яким керують, складають єдину цілісну систему з причинно-наслідковими зв'язками між елементами. Чим вищий ступінь відповідності суб'єкта об'єкту, тим ефективніше здійснюється управління.

До управляючої підсистеми належать усі елементи, що забезпечують процес управління, тобто цілеспрямованого впливу на колективи людей, зайнятих у керуванні системами.

Під процесом управління можна розуміти загальне виявлення його функціонування як дію системи управління, як хід реалізації управлінських функцій. Тобто, процес управління – це функціонування системи соціального управління.

Такий процес посідає у системі управління дошкільним навчальним закладом особливе місце. Якщо механізм управління характеризує основоположні, фундаментальні категорії системи управління, то процес управління – реальне життя системи.

У процесі управління діють і взаємодіють елементи системи управління, тому він означає постійне виникнення якісно нових ознак у системі управління. Процес управління, порівняно з іншими категоріями системи управління, має більш творчий характер. Тут більше суб'єктивізму, важче знайти суворі правила та принципи, а характер конкретної ситуації набуває дуже великого значення.

Отже, процес управління дошкільним навчальним закладом можна розглядати, як діяльність об'єднаних у певну структуру суб'єктів та об'єктів управління, спрямована на досягнення поставлених цілей управління шляхом реалізації певних функцій та застосування відповідних методів та принципів управління.

Одним із таких принципів є системний підхід. Він передбачає виділення системи, структури, елементів як на рівні системи в цілому, так і на рівні кожної її підсистеми з урахуванням бажаного кінцевого результату, досягненню якого підпорядковане функціонування системи.

Системний підхід охоплює весь зміст управлінської діяльності: розгляд макросередовища навчального закладу як системи, розгляд мікросередовища навчального закладу як системи, розгляд навчального закладу як системи, розгляд діяльності як системи, розгляд особи (керівника, працівника, дитини) як системи, розгляд моделей як відбитків системних об'єктів. Такий підхід передбачає системне бачення керівником об'єкта управління, наявність у нього навичок щодо

декомпозиції соціально-педагогічної системи закладу [6, 154].

Поняття системного підходу в науковому світі тлумачиться неоднозначно. Дослідники наводять різні визначення, та основні положення його положення. Наприклад, найбільш загальне визначення наступне.

Системний підхід – це послідовність процедур для створення складно організованого об'єкта як системи, а також спосіб опису, пояснення, прогнозування поведінки таких об'єктів; напрям методології наукового пізнання, в основу якого покладено розгляд об'єктів дослідження як систем і який передбачає розкриття цілісності об'єкта дослідження, виявлення розмаїття зв'язків у ньому та зведення цього розмаїття до певної цілісної картини; сукупність методів і засобів, що дають змогу досліджувати властивості, структуру й функції об'єкта дослідження як системи зі складними взаємодіями й взаємозв'язками; принцип, який становить сукупність методів і засобів певної логічної системи, що повинна забезпечити глобальну ціль функціонування об'єкта як системи; дослідження складно організованих об'єктів як комплексу взаємопов'язаних підсистем, поєднаних загальною ціллю, що розкриває інтегративні властивості об'єкта як системи, а також зовнішні й внутрішні зв'язки; цілісне бачення об'єктів дослідження.

Системний підхід при дослідженні складно організованих об'єктів дає змогу реалізувати принципи єдності, розвитку, глобальної мети, функціональності, поєднання децентралізації і централізації, ієрархії, визначеності, організованості [2, 4 – 5].

Специфічною рисою управлінської діяльності керівника дошкільного навчального закладу є те, що вона спрямована на забезпечення системного цілісного характеру функціонування як педагогічної системи, так і системи управління.

І для того щоб забезпечити керуючій підсистемі цілісність структурних компонентів, необхідно забезпечити системний характер змісту управлінської діяльності. Таку систему становить діяльність зі створення прогностичних, педагогічних, психологічних, організаційних, правових, кадрових, матеріально-фінансових, ергономічних, медичних умов для забезпечення реалізації мети навчального закладу.

Системний підхід в управлінні полягає також у тому, що керовані явища, не ізольовані одне від одного, а розглядаються у взаємодії та зв'язках одне з одним, як ціле.

Кожна система володіє властивостями

подільності. З неї можливо виокремити елементи і розглядати їх як неподільні або ж складні, які володіють також ієрархічною структурою (підсистемами).

Беручи до уваги дослідження Г.П. Бажутіна, В.М. Беґея, Д.Н. Бобришева, В.В. Крижка, В.Г. Кузь, Є.М. Павлютенкова та ін. можна простежити те, що наявність багатства реально існуючих структур дитячого садка як системи і як об'єкта управління дозволяє керівникові:

- бачити недорозвинені структури, слабкі місця, ліквідація яких підвищує ефективність функціонування системи;

- сприймати заклад комплексно, а тому усвідомлено підвищувати рівень цілісності системи;

- пізнавати заклад як систему з позицій нових аспектів, тобто розширювати й поглиблювати знання про неї.

У зв'язку з цим, вищевикладені ідеї щодо системного управління дошкільним навчальним закладом дозволяють установити його основні характеристики:

- наявність керівної та керованої системи, а також сигнальної форми інформації, яка забезпечує зв'язок від керівної системи до керованої;

- безперервна циркуляція інформації. Завдяки обміну інформацією системи з навколишнім середовищем, а також з її компонентами, й може здійснюватися їхня взаємодія, в результаті чого зберігається стійкість і цілісність системи. Керовані процеси надалі функціонують по замкненому колу. Керівна підсистема, яка впливає на керовану, досягає належного ефекту, при цьому зазнаючи протидії. У результаті керівна підсистема завжди знаходиться в курсі не тільки дій різних компонентів системи, але й ефективності цих дій, що є умовами їхнього негайного коригування та збереження динамічної рівності системи, її найбільш ефективного функціонування;

- цілеспрямованість на кінцеву мету, якою є оптимальне функціонування системи, тобто досягнення кращого результату за найменших зусиль та витрат для конкретної ситуації. Результативністю є виконана ціль.

Головними особливостями системного підходу в управлінні дошкільним навчальним закладом є: відносність систем; можливість виділити якості, які відповідають меті і завданням дослідження; практична спрямованість системного підходу; об'єктивність здійснення і обробки результатів дослідження. Системний підхід сприяє проектуванню ефективних раціональних об'єктів, у тому числі установ та закладів освіти, а також систем їх управління.

Навчальні заклади будь-якого типу і рівня акредитації з позицій системного аналізу мають спільні ознаки, оскільки об'єктом їх діяльності є людина, процес її інтелектуального, духовного, морального і професійного становлення та розвитку [4, 8].

Висновки. Отже, репрезентація ідей учених різних часів дозволила зазначити основні характеристики та значення системного управління дошкільним навчальним закладом, як важливого підходу до вирішення проблем і недоліків системи управління в значній частині дошкільних навчальних закладів. При цьому було визначено, що головними особливостями системного підходу в управлінні дошкільним навчальним закладом є: відносність систем; можливість виділити якості, які відповідають меті і завданням дослідження; практична спрямованість системного підходу; об'єктивність здійснення і обробки результатів дослідження. А також теоретично обґрунтовано, що системний підхід сприяє проектуванню ефективних раціональних об'єктів, у тому числі установ та закладів освіти, а також систем їх управління.

Подальше дослідження планується спрямувати на визначення структури особистості та напрямків діяльності керівника у процесі управління сучасним дошкільним навчальним закладом.

1. Афанасьев В.Г. *Научное управление обществом*. – М.: Политиздат, 1973. – 392 с.

2. Гончаренко С., Кушнір В., Кушнір Г. *Методологічні особливості наукових поглядів на педагогічний процес* / С. Гончаренко, В. Кушнір, Г. Кушнір // *Шлях освіти*. – № 4. – 2008. – С. 2 – 10.

3. Гуменна О.В. *Проектування управління розвитком навчального закладу* / Гуменна О.В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_7/files/PD710_09.pdf/.

4. Маслов В.І. *Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: Навчальний посібник* / В.І. Маслов // – Тернопіль, Астон, 2007. – 150 с.

5. Павлютенков Е.М., Крыжко В.В. *Рабочая книга руководителя школы*. – Ч. 1: *Научные основы управления школой*. – Запорожье, 1993. – 100 с., С. 46. – М.: Новая шк., 1997. – 352 с.

6. Хриков Є.М. *Управління навчальним закладом: Навч. посіб.* – К.: Знання, 2006. – 365 с.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2015

